

راه خوشبختی

احکام ویژه پسران
دوره راهنمایی

ستاد اقامه نماز

عنوان کتاب: راه خوشبختی - احکام پسران
× ویرایش جدید ×
تهیه و تنظیم: ستاد اقامه نماز وزارت آموزش و پرورش
ناشر:
چاپ اول ناشر: 1381
شمارگان:
قیمت:
شابك: 964
ISBN ۶۲۱۱۹-۴۶۹

فهرست

عنوان صفحه

مقدمه

تصویری از راه خوشبختی

اسلام، برنامه خوشبختی

مرجع تقلید

احکام یا برنامه زندگی

آمادگی برای نماز (1)

روش تطهیر (آبکشی و پاک کردن) چیز نجس شده

آمادگی برای نماز (2)

شرایط وضوی صحیح

تیمم (جانشین وضو و غسل)

آمادگی برای نماز (3)

آمادگی برای نماز (4)

نماز

نماز جماعت

روزه

خُمس، زکات، صدقه

امانتداری - مال پیدا شده - قرض

احکام قرآن - سلام کردن - غسل جمعه

خوردنیها و آشامیدنیها

قسم خوردن

مقدمه

یکی از مهم‌ترین سؤالاتی که برای همه انسانها خصوصاً نوجوانان و جوانان مطرح است، این می‌باشد که «ما برای چه منظوری آفریده شده، و هدف آفرینش انسانها و آمدن به این جهان چیست؟»

خداوند در قرآن مجید در پاسخ به این سؤال مهم می‌فرماید:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ

(سوره ذاریات آیه 56)

یعنی ما جن و انسان را خلق نکردیم مگر برای عبادت و بندگی خداوند و شناخت و آگاهی پیدا کردن به مقام او. عبادت سرلوحه کارنامه تمام انبیاء الهی و ائمه اطهار علیهم السلام و اولیاء خدا بوده و از این طریق به عالی‌ترین رتبه و مقام بندگی خداوند می‌رسند.

هدف اصلی از عبادت شناخت خداوند و راه یافتن به جوار او و هستی بی‌پایان اوست.

هر کس دوست دارد درباره دین و مکتب خود آگاهی بیشتری پیدا کند.

حتماً شما نوجوانان عزیز هم علاقه دارید این آگاهی را داشته باشید.

برای رسیدن به این هدف شاید این پرسش در ذهن شما مطرح شده باشد که دین مقدس اسلام برای زندگی ما چه برنامه‌ای دارد؟

سعادت آینده ما را در چه کارهایی می‌داند؟

بخشی از مسائل اسلام که «احکام» نام دارد می‌تواند پاسخگوی برخی از این پرسشها باشد. دستورهای عملی اسلام که وظیفه انسانها را نسبت به کارهایی که باید انجام دهند و یا از آن دوری جویند مشخص می‌کند «احکام» نام دارد. کتابی که پیش رو دارید، برای دانش‌آموزان پسر دوره راهنمایی شرکت کننده در مسابقات اذان و احکام تهیه گردیده تا ضمن شرکت در مسابقات با برخی احکام مورد نیاز نیز آشنا شوند. امید آن داریم که در سالی که هستیم و متعلق به حضرت علی علیه السلام است این فعالیت گامی باشد در راه تحقق ارزشهای والای اسلام و پیروی از قوانین معصومین علیهم السلام. بر خود لازم می‌دانیم از برادر گرامی جناب آقای مهدی رفیعی که در تنظیم این کتاب ما را یاری نمودند کمال تشکر و قدرانی را داشته باشیم. و در پایان موفقیت روزافزون شما دانش‌آموزان و نوجوانان عزیز را در تحقق آرمانهای بلند امام‌قدس سره زیر سایه مقام معظم رهبری حضرت آیه... خامنه‌ای (زید عرّه) خواهانیم.

والسلام علیکم ورحمة... و برکاته
ستاد اقامه نماز معاونت پرورشی و تربیت بدنی
وزارت آموزش و پرورش

تصویری از راه خوشبختی(1)

راه خوشبختی، یعنی راه خدا، راه رضای خدا، راه فروتنی و اخلاص عمل، راهی که عابرش زاهد و رهگذرش عالم است.
رسول جمشیدی - استان سمنان
راه خوشبختی، راهی است که انسان را به صراط مستقیم و اوج کمال و خوشبختی هدایت می‌کند و این باعث می‌شود که انسان کارهای نیک و شایسته انجام دهد. خداوند نیز از او راضی می‌شود و او هم از کارهای خوبی که انجام داده است خوشش می‌آید. نوری - استان زنجان
راه خوشبختی، راهی است دور از آلودگی‌ها که انسان با قدم گذاشتن در این راه می‌تواند خوشبخت شود.
محمدتقی قهاری - استان کرمان
راه خوشبختی، راهی است که باعث بروز استعدادها می‌شود. حمید اسدی - استان زنجان
راه خوشبختی، راه انسان شدن و کمال یافتن است.
بهداد عنایت‌پور - استان خوزستان
راه خوشبختی، راهی است برای رسیدن به يك تکامل؛ تکاملی که در آن اسلام، حرف اول را می‌زند.
محسن بسنجیده - استان کرمان
راه خوشبختی، راهی است که انسان با طی کردن آن خوشبخت و سعادتمند می‌شود و این راه، مقدمه‌ای است برای رسیدن به بهشت. مجید محبی - استان همدان
به نظر من کتاب راه خوشبختی همانند سدی است که به دانش‌آموزان کمک می‌کند که از گناهان بپرهیزند و واجبات را انجام دهند و بسیاری از کارهای نیکو را یاد گرفته، به دیگران نیز یاد بدهند. کاظم مرادی - استان کردستان

همانا دین حقیقی، نزد خداوند همان اسلام است(2) شما بسیاری از اشخاص را می‌شناسید که مشکلات زندگی را پشت سر گذاشته و به مقامهای بالای علمی، ورزشی، هنری و غیره رسیده‌اند و هر يك در رشته‌ای خاص از دیگران پیشی گرفته و نمونه شده‌اند. آنها این موفقیت را به صورت شانس و اتفاقی به دست نیاورده‌اند، بلکه یکی از علت‌های مهم پیروزی آنها داشتن «برنامه» بوده است.

بنابراین همه انسانها برای رسیدن به پیروزی بزرگ و خوشبختی همیشگی به برنامه نیاز دارند و آن برنامه باید از هر جهت دقیق، صحیح و کامل باشد و خطا و اشتباه در آن راه نداشته باشد. چنین برنامه‌ای فقط از سوی خداوند تنظیم شده و در اختیار انسانها قرار گرفته است. یعنی خداوندی که جهان را با همه زیباییهایش آفرید و آن را در اختیار انسان قرار داد و به او نعمت سلامتی، امنیت، خوراک و پوشاک بخشید، برای اینکه از هر گزندی در امان باشد و سفر زندگی را با خوشی به پایان برساند برنامه کاملی را به اسم «دین اسلام» به او معرفی کرد.

همچنانکه مدیر مدرسه برنامه‌ای را برای دانش‌آموزان تنظیم کرده و آن را در تابلو قرار می‌دهد تا همه از روی آن برنامه رفتار کنند، آفریدگار دانا هم برنامه خود را در کتاب «قرآن» تنظیم کرده و آن را به وسیله بهترین معلم و مربی یعنی حضرت محمدصلی الله علیه وآله وسلم برای انسانها بیان فرمود. حضرت محمدبن عبداللهصلی الله علیه وآله وسلم به عنوان فرستاده‌ای درستکار در مدت بیست و سه سال برنامه خداوند را برای مردم توضیح داد و به آنان راه صحیح زندگی و خوشبختی آموخت. پس از رحلت پیامبر گرامی‌صلی الله علیه وآله وسلم، جانشینان او پیشوای دینی مردم بودند و راه زندگی و برنامه خوشبختی را برای مردم زمان خود شرح می‌دادند؛ ولی از روزی که آخرین پیشوا یعنی امام دوازدهم غایب شدند این پرسش مطرح شد که معلم و مربی مردم کیست؟

۲

مرجع تقلید

اگر نمی‌دانید از دانیان بپرسید.(3) شناختن و فهمیدن کامل برنامه دین اسلام همانند دیگر رشته‌های علمی نیازمند تلاش و کوشش زیاد است و به آسانی به دست نمی‌آید.

دانشمندانی که سالیان دراز با زحمت و تحمل سختیها در حوزه‌های علمیّه (4) درس خوانده تا اسلام را بشناسند و به دیگران بیاموزند، عالمان و متخصصان دین اسلام به شمار می‌آیند. آنان به اندازه‌ای تلاش کرده‌اند که می‌توانند حکم خدا را استنباط کنند. آنان جانشینان پیامبر اکرمصلی الله علیه وآله وسلم و امامان علیهم السلام در جهان امروز هستند و به هر يك از آنان «مجتهد» گفته می‌شود.

چون همه ما نمی‌توانیم به حوزه‌های علمیّه رفته و از نزدیک با دستورهای اسلام آشنا شویم ناچاریم از بین اشخاص مجتهد، فرد شایسته‌تری را برگزیده و از نظر او پیروی کنیم. اینگونه پیروی کردن را «تقلید» می‌گویند و آن مجتهد برگزیده را «مرجع تقلید» می‌خوانند.

پیروی کردن از نظر مجتهد همانند پیروی کردن از نظر پزشک متخصص، کارشناس و مهندس است. یعنی شایسته نیست که خودسرانه و بدون نظر متخصص دست به کاری بزنیم، آن کاری مورد قبول خداوند قرار می‌گیرد که بر طبق نظر مرجع تقلید به انجام رسیده باشد.(5)

باید توجه داشت که هر مجتهدی، مرجع تقلید نمی‌شود. بلکه باید از مجتهدی پیروی کرد که این ویژگیها را داشته باشد:

۱. شیعه باشد؛ یعنی دوازده امام علیهم السلام را قبول داشته و از آنها اطاعت کند.
۲. عاقل، بالغ و مرد باشد.
۳. زنده باشد.

۴. عادل باشد؛ یعنی وظایف دینی را انجام دهد و از گناه و نافرمانی خدا خودداری کند.
۵. اعلم باشد؛ یعنی در فهمیدن حکم و دستور خدا از دیگر مجتهدان زمان خود ماهرتر و داناتر باشد. (6)

راه شناخت مرجع تقلید

راه شناخت مرجع تقلید این است که حدّ اقلّ دو روحانی خبره و تحصیل کرده در حوزه‌های علمیه که به سخنان آنان اطمینان داریم، مجتهدی را به عنوان مرجع تقلید معرفی کنند. (7)

راه دستیابی به نظر (8) مرجع تقلید

معمولاً هر مرجع تقلید نظر خود را در کتابهایی به اسم «رساله توضیح المسائل» و «استفتائات» نوشته و منتشر می‌کند و این کتاب به صورت خلاصه‌ای از همان کتابها و بر طبق فتاوی رهبر فقید انقلاب اسلامی، حضرت امام خمینی‌قدس سره تهیه شده است.

شما دانش‌آموزان عزیز می‌توانید رساله مرجع تقلید انتخابی خود را تهیه کرده و بر طبق آن عمل کنید، هر چند که مراجع تقلید حال حاضر و امام خمینی‌قدس سره در بسیاری از مسائل دارای نظر مشترک هستند.

۳

احکام یا برنامه زندگی

همانطور که در درس اول گفته شد خداوند بزرگ با معرفّی دین اسلام، برنامه و مجموعه دستورهایی را برای ما بیان کرده است تا برای خوشبخت شدن از روی آن برنامه و بر طبق آن دستورها رفتار کنیم. به این مجموعه دستورهای خداوند «احکام» گفته می‌شود.

دانشمندان علوم اسلامی، احکام را در يك دسته‌بندی به پنج دسته زیر تقسیم کرده‌اند:

۱. کارهایی که باید آنها را انجام داد و اگر کسی از انجام آنها خودداری کند مجازات می‌شود.

این قبیل کارها را «واجب» می‌نامند؛ مانند نماز، روزه، امر به معروف و نهی از منکر، و رعایت پوشش اسلامی.

۲. کارهایی که باید از آنها دوری کرد و گرنه مجازات دارد؛ مانند دروغ گفتن، برداشتن مال دیگران، پشت سر دیگران حرف زدن، گوش دادن به موسیقی مبتذل، نگاه آلوده به نامحرم و ارتباط نامشروع با او. اینگونه کارها را «حرام» می‌گویند.

۳. کارهایی که انجام آنها واجب نیست و انجام ندادن آنها عذاب ندارد ولی اگر کسی آنها را انجام دهد خداوند به او پاداش می‌دهد؛ مثل: صدقه دادن، کمک کردن به افراد ضعیف و ناتوان، احترام به بزرگترها، رفتن به مسجد، و شرکت در نماز جماعت. به این دسته کارها «مُسْتَحَبَّ» گفته می‌شود.

۴. برخی از کارها مانند کارهای حرام ممنوع نیستند و اگر کسی آنها را انجام دهد خداوند مجازاتش نمی‌کند، هرچند که انجام ندادن آنها بهتر است و خداوند به انسان پاداش نیز می‌دهد. به این کارها «مَكْرُوه» گفته می‌شود؛ مانند: پوشیدن لباس تنگ، پوشیدن لباسی که عکس صورت دارد به هنگام نماز، پوشیدن لباس سیاه و چرک در نماز، خوردن غذای داغ، و ساکت شدن در بین نماز برای شنیدن حرف دیگران.

۵. کارهایی که انجام دادن و انجام ندادن آنها یکسان است و پاداش و عذابی در پی ندارد چنین کارهایی «مُبَاح» نام دارد؛ مانند: مسافرت، راه رفتن، و نشستن.

زمان عمل به برنامه و احکام

پسران از آغاز شانزده سالگی دستورهای عملی اسلام را در زندگی روزمره خود رعایت می‌کنند؛ هرچند که بهتر است برای انجام صحیحتر و دقیقتر آن دستورها قبل از ده سالگی آماده شوند و تمرینات لازم را به کمک و راهنمایی اولیاء و مربیان انجام دهند.

آغاز شانزده سالگی، سن بلوغ پسران است و با تاریخ هجری قمری حساب می‌شود. معمولاً آغاز این دوره جدید با جشن تکلیف (جشن عبادت) همراه است و به نوجوانی که به این مرحله قدم می‌گذارد «مُکَلَّف» گفته می‌شود.

۴

آمادگی برای نماز (1)

لباس خویشتن را پاک کن و از پلیدی دوری کن. (9) همچنانکه برای رفتن به میهمانی خود را پاکیزه می‌کنیم، لباسهای تمیز می‌پوشیم و موهای خود را مرتب می‌کنیم، برای «نماز» هم که به میهمانی خدا رفتن و گفتگو با آفریدگار است باید از قبل خود را آماده کنیم. اما چگونه؟ با انجام کارهای زیر:

رعایت طهارت بدن و لباس

بعضی از آلودگیها به قدری پلید و ناپسند است که خداوند می‌فرماید هر وقت می‌خواهید به دیدار من بیایید بدن و لباسهایتان به آنها آلوده نباشد. این قبیل آلودگیها را «نجس» می‌نامند و هر فرد مسلمان موظف است برای نماز و بعضی موارد دیگر «طهارت» داشته باشد و خود را از آلوده شدن به چیزهای نجس حفظ کند و در صورت آلودگی، آن قسمت آلوده شده را آبکشی و پاک کند.

برخی از چیزهای نجس عبارتند از:

الف: خون انسان و هر حیوانی که خون جهنده دارد یعنی حیوانی که اگر رگ آنرا ببرند خون از آن جهش می‌کند. پس خون حیواناتی مثل ماهی و پشه که خون جهنده ندارند پاک است. شما دانش‌آموزان عزیز توجه داشته باشید خونی که از لای دندانها می‌آید نجس است ولی اگر خون به قدری کم باشد که وقتی با آب دهان مخلوط شود اثری از خون باقی نماند داخل دهان و اطراف دندان نجس نمی‌شود. (10) ب: ادرار و مدفوع انسان و حیوانات حرام گوشتی که خون جهنده دارند مثل گربه و خرگوش و سگ. (11) گفتنی است ادرار و مدفوع حیوانات حلال گوشت مانند گاو، گوسفند، شتر، مرغ، ماهی، کبوتر و گنجشک پاک است.

ج: همه اعضای بدن سگ.

پس کسانی که برای محافظت از منزل یا گله و مزرعه «سگ» نگه می‌دارند ظرف آب و غذای سگ را دورتر از محل زندگی قرار دهند و با سگ تماس نزدیک نداشته باشند.

چند نکته:

- اگر لباس یا جایی از بدن به چیز نجس برخورد و یکی از آنها طوری تر باشد که تری یکی از آنها به دیگری برسد و آن دیگری تر شود آن قسمت از بدن یا لباس نیز نجس می‌شود.
- اگر کسی عمداً با بدن یا لباس نجس نماز بخواند نماز او باطل است. (12)
- اگر کسی نمی‌داندست که نماز خواندن با بدن و لباس نجس، باطل است و با بدن و لباس نجس نماز خواند، نماز او باطل است. (13)
- اگر کسی بعد از خواندن نماز فهمید که جایی از بدن یا لباسش نجس بوده، نماز او صحیح است. (14)
- اگر کسی فراموش کند که بدن یا لباسش نجس است و در بین نماز یا بعد از آن یادش بیاید باید نماز را دوباره بخواند و اگر وقت گذشته قضا نماید. (15)
- هر چیزی را نمی‌توان نجس دانست بلکه باید به نجس شدن آن «یقین» داشته باشیم. بنابراین اگر چیزی قبلاً پاک بوده تا به نجس شدن آن یقین پیدا نکنیم نمی‌توان گفت نجس است بلکه حکم چیز پاک را دارد.

- اگر چیزی قبلاً نجس بوده ولی بعد از مدتی نمی‌دانیم که آن را آب کشیده‌ایم یا نه، در این صورت باید آن را آب بکشیم.

۵

روش تطهیر (آبکشی و پاک‌کردن) چیز نجس شده

و از آسمان آبی پاک و پاک‌کننده فرو فرستادیم. (16)

چیزهایی که نجس می‌شوند دو دسته‌اند:

الف) در بعضی چیزها اثر نجاست باقی می‌ماند، طوری که قابل لمس است و با چشم دیده می‌شود: مثل خون یا مدفوع که روی لباس یا بدن می‌ماند.

در این صورت ابتدا اثر نجاست را به طور کامل برطرف می‌کنیم و سپس محلّ نجس شده را زیر شیر آب لوله‌کشی یا داخل جوی آب می‌بریم تا آب به همه محلّ نجس شده برسد و وقتی آب آن محلّ را فراگرفت پاک می‌شود. (17)

تذکر:

اگر به آب جاری یا آب لوله‌کشی و استخر دسترسی نداشته باشیم و فقط مقدار کمی آب در اختیار ما باشد از همان مقدار آب استفاده می‌کنیم. (18)

ب) در بعضی چیزها اثر نجاست باقی نمی‌ماند مثلاً اگر جایی از بدن یا لباس به ادرار آلوده شود پس از خشک شدن چیزی دیده نمی‌شود.

در این صورت محلّ نجس شده را با آب جاری یا آب کُرّ می‌شویم. (19)

- اگر مقدار کمی آب در اختیار داریم باید همان مقدار آب را دوبار روی محلّ نجس شده بریزیم. (20)

حال باید دانست:

وقتی از مقدار کمی آب برای شستن فرش و لباس و پرده و چیزهایی مانند اینها که آب را به خود می‌گیرند استفاده می‌کنیم باید پس از هربار که آب بر آنها ریخته می‌شود آنها را فشرده تا آبهای داخل آنها بیرون آید.

لباس نمازگزار

زیورهای خود را در رفتن به هر مسجد با خود بردارید. (21)

لباس و مشخصات پوشاک

یکی از امتیازهای انسان نسبت به سایر موجودات داشتن «لباس» است؛ یعنی انسانها به صورت لخت و عریان با یکدیگر روبرو نمی‌شوند و داشتن لباس را نشانه شخصیت انسانی و حیا و عفت خود می‌دانند. قرآن کریم لباس را «سوغاتی آسمانی» می‌داند (22).

پس در نماز نیز که ملاقات با خداوند بزرگ است همین قانون انسانی رعایت می‌شود، حتی در لحظه‌ای که به تنهایی به نماز می‌ایستد و کسی او را نمی‌بیند.

چه مقدار از بدن را باید پوشاند؟

ما پسران، با پوششی معمولی و لباس راحتی داخل منزل نیز می‌توانیم به نماز بایستیم البته بهتر است از ناف تا زانوها پوشانده شود. (23)

زینت کردن به طلا مثل آویختن زنجیر طلا به سینه و انگشتر و پلاک طلا به دست کردن و بستن ساعت مچی طلا به دست برای پسران و مردان حرام و نماز خواندن با آنها باطل است.

دیگر مشخصات پوشاک

۱. اسلام، مسلمانان را طوری تربیت می‌کند که همیشه به حقّ خود قانع باشند و هیچگاه پا از گلیم خود فراتر نگذارند و به اموال و حقوق یکدیگر احترام بگذارند. به همین جهت لباسی که نمازگزار می‌پوشد باید مال خودش باشد و اگر مال دیگری است با اجازه و رضایت صاحبش آن را به تن کرده باشد. (24)
- بنابراین اگر کسی لباس شخص دیگری را بدون رضایت صاحبش بپوشد و نماز بخواند نمازش باطل است، حتی اگر نخ یا دکمه لباسش از مال دیگری و بدون رضایت او باشد نیز نمازش باطل خواهد شد. (25)
۲. اگر پوشاک نمازگزار، حتی کمر بند و کلاه، از پوست حیوان حرام گوشت و یا حیوانی که مطابق دستور اسلام کشته نشده، تهیه شده باشد، نماز خواندن با آن پوشاک باطل است. (26) ولی اگر نداند که لباس او از اعضای حیوان حرام گوشت درست شده یا نه، نمازش صحیح است. (27)
۳. اگر با پولی که خُمس آن پرداخت نشده لباسی بخرد و با آن نماز بخواند، آن نماز، باطل است. (28)

۶

آمادگی برای نماز (2)

ای کسانی که ایمان آورده‌اید! چون به [عزم] نماز برخیزید صورت و دستهایتان را تا آرنج بشوئید و سر و پاهای خودتان را تا برآمدگی مسح کنید. (29)

وُضُو

- خداوند فرموده است که مسلمانها قبل از هر نماز بعضی از اعضای بدن خود را به شکلی مخصوص با آب شسته و روی سر و روی پاها را مسح بکشند که به آن «وُضُو» گفته می‌شود.
- این وُضُو (شستن و مسح کردن) فقط برای پاکیزگی نیست بلکه شبیه همان دستوری است که باید همه افراد قبل از ورود به استخر شنا از زیر دوش بگذرند هر چند که تازه از حمام آمده باشند.
- مجتهدان شیوه صحیح وضو را با استفاده از قرآن و گفته‌های پیشوایان دینی به شرح زیر بیان کرده‌اند:
۱. ابتدا صورت و دستها) از آرنج تا نوک انگشتان) را واری می‌کنیم تا چیزی که مانع رسیدن آب به پوست می‌شود، مانند چسب یا رنگ، به پوست بدن نچسبیده باشد. (30)
 ۲. از ابتدا قصد می‌کنیم که به خاطر انجام دستور خدا وضو می‌گیریم. این قصد و توجه را «نیت» می‌نامند. پس اگر فقط برای تمیزی یا خنک شدن یا خودنمایی وضو بگیریم صحیح نیست.
 ۳. صورت خود را از بالا به پایین تا آخر چانه می‌شوئیم. (31)
 ۴. دست راست و سپس چپ را از بالای آرنج تا نوک انگشتان، از بالا به پایین، می‌شوئیم. باید توجه داشت:
- کسی که پیش از وضو دستهای خود را شسته، آن شستن جزء وضو محسوب نمی‌شود بلکه به هنگام شستن دست راست و دست چپ باید همه دست را از بالای آرنج تا نوک انگشتان بشوئید. (32)
۵. قسمت جلوی سر را با تری آب وضو که در دست مانده، دست می‌کشیم و این عمل را «مَسْح» می‌گویند. (33)

تذکر:

- اگر موهای جلو سر زیاد بلند باشد باید بیخ موها را مسح کنیم یا فرق سر را باز کرده پوست سر را مسح نماییم. (34)
۶. نخست روی پای راست و سپس روی پای چپ را از سر یکی از انگشتها تا برآمدگی پا مسح می‌کنیم و مستحب است که همه دست را روی پا گذاشته و کمی به طرف بالا بکشیم. (35)

چند نکته مهم:

- در مسح سر و روی پا، باید دست را روی آنها بکشیم و اگر دست را نگه داریم و سر یا پا را به آن بکشیم وضو، باطل است. (36)
- پس از مسح پای چپ، عمل وضو به پایان می‌رسد و اثر آن تا موقع خوابیدن یا وقت توالی باقی است و با آن وضو می‌توان نماز خواند.
- برای دست کشیدن یا رساندن جایی از بدن به اسم خدا، هر چند به فارسی نوشته شده باشد و نیز برای بوسیدن خط قرآن و یا دست کشیدن روی خط قرآن باید وضو گرفت. (37)

۷

شرایط وضوی صحیح

۱. جای مسح باید خشك باشد. (38)
۲. اگر برای مسح، رطوبتی در کف دست نمانده باشد نمی‌توان دست را با آب، تر کرد. بلکه باید از رطوبت دیگر اعضای وضو استفاده کرد و سپس مسح کرد. (39)
۳. مسح کردن از روی جوراب و کفش، باطل است. ولی اگر به خاطر سرمای شدید یا ترس از دزد و درنده و مانند اینها نتواند کفش یا جوراب را بیرون آورد مسح کردن بر آن اشکال ندارد. (40)
۴. اگر روی پا نجس باشد و نتوان برای مسح آن را آب کشید باید «تیمم» (41) انجام داد. (42)
۵. باید وضو را به ترتیبی که در درس قبل گفته شد انجام دهیم و اگر ترتیب بهم بخورد وضو، صحیح نیست.
۶. وضو گرفتن نباید زیاد طول بکشد؛ یعنی باید بین کارهای وضو فاصله نیندند و همه کارهای وضو پشت سر هم انجام شود.
۷. همه کارهای وضو را باید خودمان انجام دهیم. پس اگر کسی بر دست و صورت ما آب بریزد یا دست و صورت ما را شستشو دهد، وضو، صحیح نیست. (43)
۸. آبی که با آن وضو می‌گیریم باید پاک و زلال و خالص باشد و مضاف نباشد.
۹. با آبی که مال دیگری است و صاحبش راضی نیست نمی‌توان وضو گرفت.

پس باید توجه داشت:

- وضو گرفتن با آبی که معلوم نیست صاحبش راضی است یا نه، حرام و باطل است. (44)
- وضو گرفتن با آب نهرهای بزرگ یا با شیر آبی که در خیابانها برای استفاده مردم گذاشته‌اند، اشکالی ندارد. (45) ولی اگر صاحب آنها از وضو گرفتن نهی کند احتیاط واجب آن است که با آن آب، وضو نگیرند، همچنین وضو گرفتن با آب «آب سردکن» و «منبع آب شیرین یا آب خنکی که برای آشامیدن است» اگر صاحبش راضی نباشد صحیح نیست.
- ۱۰. اگر پیش از تمام شدن وضو، جایی از اعضای وضو که شسته شده بود نجس شود وضو، صحیح است و همینطور اگر جاهای دیگر بدن، غیر از صورت و دستها و جلوی سر و پا، نجس شود. (46)
- ۱۱. اگر شخصی وضو گرفته باشد و سپس شك کند که آیا وضویش باطل شده یا نه، به شك خود اعتنا نکند؛ یعنی اثر وضو باقی است و می‌تواند با آن نماز بخواند. (47)
- ۱۲. اگر شخصی شك دارد که وضو گرفته یا نه، باید وضو بگیرد. (48)

۸

تَيْمُّم (جانشین وضو و غسل)

[اگر] آبی نیافتید پس با خاكَ پاك تَيْمُّم كنید و از آن به صورت و دستهایتان بکشید. (49)
اهمیت نماز تا جایی است که حتی با نبودن آب، تعطیل نمی‌شود، پس اگر وضو گرفتن یا غسل کردن ممکن نیست باید به جای آن عمل دیگری به نام «تَيْمُّم» انجام دهیم.

چه وقت وضو گرفتن ممکن نیست؟

۱. در جایی و در وقتی که حتی يك لیوان آب برای وضو پیدا نشود؛ (50) مثلاً آب لوله‌کشی قطع شده و هیچ آب ذخیره‌ای وجود ندارد یا در بیابان مانده باشیم.
۲. مقدار کمی آب نزد کسی موجود است ولی صاحبش به آن نیاز دارد و به وضو گرفتن ما با آن مقدار آب راضی نیست. (51)
۳. صبح، دیر از خواب بیدار شده‌ایم و اگر بخواهیم به دستشویی یا سر حوض برویم و وضو بگیریم آفتاب طلوع می‌کند و وقت نماز می‌گذرد. (52)
۴. در اثر مریضی، استفاده از آب حتی آب گرم، برای بدن ضرر داشته باشد. (53)
۵. روی پا نجس باشد و نتوان برای مسح، آن را تطهیر کرد و آب کشید.

بر چه چیزی تَيْمُّم کنیم؟

برای تَيْمُّم از «خاكَ» یا «سنگ» یا «ریگ» یا «كلوخ» (54) پاك استفاده می‌کنیم.

چگونه تَيْمُّم کنیم؟

۱. اول نیت می‌کنیم؛ یعنی تَوَجُّه می‌کنیم که به جای وضو برای انجام دادن دستور خدا، تَيْمُّم می‌کنیم.
۲. کف دو دست را همزمان بر چیزی که تَيْمُّم بر آن صحیح است می‌زنیم.
۳. کف دستها را به تمام پیشانی و دو طرف آن از جایی که موی سر می‌روید تا بالای بینی و روی ابروها می‌کشیم.
۴. کف دست چپ را به تمام پشت دست راست می‌کشیم.
۵. کف دست راست را به تمام پشت دست چپ می‌کشیم. (55)

چند نکته:

- در تَيْمُّم وقتی که دست بر پیشانی می‌کشیم، باید از بالا به پایین بکشیم و در دستها نیز باید از مچ به طرف نوك انگشتان بکشیم.
- کارهای تَيْمُّم را باید پشت سر هم و بدون فاصله انجام دهیم. (56)
- چیزهایی که وضو را باطل می‌کند و اثر آن را از بین می‌برد، تَيْمُّم جانشین وضو را نیز بی‌اثر می‌کند. (57)
- اگر به خاطر عذر موجه تَيْمُّم کردیم با برطرف شدن عذر، تَيْمُّم نیز باطل می‌شود مثلاً اگر آب برای وضو نداشتیم و به جای آن تَيْمُّم کردیم وقتی که آب پیدا شد، تَيْمُّم، باطل می‌شود. (58)

آمادگی برای نماز (3)

مسجدی که از روز نخستین بر پایه تقوا بنا شده سزاوارتر است که در آن به [نماز] بایستی. (59)

مکان نماز خواندن

از آنجا که نماز خواندن يك عبادت ویژه است، جایی که نمازگزار می‌ایستد نیز باید ویژگی‌هایی داشته باشد که به برخی از آنها اشاره می‌کنیم:

۱. محلّ نماز ثابت و بی‌حرکت باشد. پس در داخل کشتی یا قطار یا هواپیما یا ماشین در حال حرکت نباید نماز خواند؛ مگر در حال ناچاری. (60)
۲. نماز خواندن در ملک دیگران، بدون اجازه و رضایت صاحبش، باطل است؛ اگر چه روی فرش و تخت باشد. (61)
۳. مکان نماز تنگ نبوده و سقف آن کوتاه نباشد تا به راحتی بتوان قیام و رکوع و سجود را به طور صحیح انجام داد.
۴. جایی که در حال سجده پیشانی بر آن گذاشته می‌شود پاک باشد. ولی اگر دیگر قسمتهای آن مکان، نجس است طوری‌تر نباشد که به بدن و لباس نمازگزار سرایت کند.

مسجد

بهترین مکانی را که اسلام برای نماز انتخاب و پیشنهاد کرده است تا همه مسلمانان از پیر و جوان، کوچک و بزرگ، زن و مرد، فقیر و غنی، ضعیف و قوی در آن گرد هم آیند و خدای بزرگ را پرستش کنند «مسجد» است. انسانهای با ایمان به مسجد می‌روند تا با آفریدگار مهربان خود به گفتگو و راز و نیاز بنشینند و از حال هم با خبر شوند و مشکلات یکدیگر را برطرف کنند تا صفا، صمیمیت، همدلی و همبستگی آنان بیشتر و بیشتر شود. پس «مسجد» مکان مقدّسی است و احترام آن بر همه واجب؛ یعنی هر نوع بی‌احترامی به مسجد یا نجس کردن زمین، فرش، بام و دیوار آن حرام است و هر کس بفهمد که جایی از مسجد نجس شده است باید بی‌درنگ نجاست را از بین برده و آن مکان را پاک کند. (62)

کارهای زیر درباره مسجد «مستحب» است:

۱. زیاد رفتن به مسجد.
۲. با لباس تمیز وارد مسجد شدن.
۳. واریسی ته کفش هنگام ورود به مسجد که چیز نجس به آن نچسبیده باشد. به همین جهت پسندیده است که کفشها را در جا کفشی بگذاریم.
۴. تمیز نگه داشتن در و دیوار و فرشهای مسجد.
۵. خوشبو کردن خود برای رفتن به مسجد.

کارهای زیر در مسجد «مکروه» است:

۱. فریاد زدن و با صدای بلند حرف زدن و بلند کردن هر صدایی.
۲. خوابیدن در مسجد اگر انسان ناچار نباشد.
۳. رفتن به مسجد در حالی که بوی دهان یا قسمت دیگری از بدن او مردم را آزار می‌دهد. (63)

۱۰

آمادگی برای نماز (4)

پس روی خود را به سوی مسجد الحرام کن (64).

قبله

قبله همان کعبه، یعنی خانه خداست که در شهر مکه و در داخل مسجد الحرام قرار دارد. قبله، جهت و سمت و مقصد حرکت ما را به سوی خداوند مشخص می‌کند.

قبله، سبب اتحاد همه مسلمانان است.
 قبله، نظم و هماهنگی به وجود می‌آورد.
 قبله، توجه ما را به خانه خدا جلب می‌کند.
 قبله، یاد آور خاطره حضرت ابراهیم و اسماعیل علیهما السلام است؛ چون کعبه به دست آنها بازسازی شد.
 در اسلام بسیاری از کارها باید رو به قبله انجام شود؛ همچون: نماز خواندن، سر بریدن حیوانات، به خاک سپردن بدن مرده‌ها، پس چه خوب است که خوردن، خوابیدن، دعا، راز و نیاز و مطالعه کردن هم رو به قبله باشد.
 رو به قبله بودن به این صورت است که شخص نمازگزار صورت و سینه‌اش به سمت کعبه (خانه خدا) باشد.
 بنابراین برای اقامه نماز باید کوشش کرد تا یقین کنیم که قبله کدام طرف است. (65)
 حال اگر نمازگزار بعد از نماز متوجه شد که نماز او رو به قبله نبوده و هنوز وقت نماز نگذشته باید دوباره نماز بخواند. (66)

وقت نماز
 نماز را از زوال آفتاب تا تاریکی شب بیدار؛ [یعنی نماز ظهر و عصر را از اول ظهر و نماز مغرب و عشاء را از بدو تاریکی شب بیدار] و نماز صبح را نیز [بجای آر]. (67)

هر پسری که به سن تکلیف می‌رسد بر او واجب است در شبانه روز پنج نوبت نماز بخواند که به آن نمازهای پنجگانه می‌گویند.

برای هر يك از نمازها وقتی مشخص شده است:

برای نماز صبح:	از اذان صبح تا طلوع آفتاب
برای نماز ظهر و عصر:	از اذان ظهر تا غروب آفتاب
برای نماز مغرب و عشاء:	از اذان مغرب تا نصف شب

نمازگزار قبل از اقامه نماز باید به وقت نماز یقین داشته باشد؛ پس اگر بفهمد که نماز را پیش از وقت خوانده و هنوز وقت نماز نشده بوده، نماز او باطل است. (68)
 مستحب است نمازگزار نماز را اول وقت بخواند (69) (که نشانه تعهد و دقت اوست).

اذان و اقامه

هر کشور و هر انقلابی دارای پرچم و شعار مخصوص به خود است. شعار انقلاب اسلامی «استقلال، آزادی، جمهوری اسلامی» است که با این شعار عقاید خود را به دنیا معرفی می‌کند و این شعار از «اذان» گرفته شده است. زیرا «اذان» اعلام استقلال و آزادی از اسارت دیگران و تسلیم در برابر خداوند است.
 اذان، دعوت از مردم برای جمع شدن و اقامه نماز است.
 اذان، اعلام حضور اسلام و دعوت مسلمانان و عقاید دینی در جهان است.
 اذان، فریادی است به طرفداری از خدا بر ضد هر گونه شرک و بت‌پرستی و خرافه پرستی (70).
 اقامه نیز همین ویژگیها را داراست.

بر هر نمازگزار مستحب است قبل از نمازهای واجب روزانه اذان و اقامه بگوید.

ترتیب و چگونگی اذان و اقامه گفتن: (71)

اذان اقامه

۱. اللَّهُ أَكْبَرُ 4 مرتبه 2 مرتبه
۲. أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ 2 مرتبه 2 مرتبه
۳. أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ 2 مرتبه 2 مرتبه
۴. أَشْهَدُ أَنَّ عَلِيًّا وَلِيُّ اللَّهِ 2 مرتبه 2 مرتبه
۵. حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ 2 مرتبه 2 مرتبه
۶. حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ 2 مرتبه 2 مرتبه
۷. حَيَّ عَلَى خَيْرِ الْعَمَلِ 2 مرتبه 2 مرتبه
۸. قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ نَادِرْد 2 مرتبه
۹. اللَّهُ أَكْبَرُ 2 مرتبه 2 مرتبه
۱۰. لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ 2 مرتبه 1 مرتبه

۱۱

نماز

نماز بر مؤمنان در اوقات معین واجب شده است. (72)

اهمیت نماز

خداوند بهترین دوست ماست، او پیوسته با ما بوده و هست و هر چه را که به آن احتیاج داریم به ما ارزانی داشته است، پس باید به پاس نعمتهایش شکرگزار باشیم و در پیشگاهش بندگی کنیم. همه ما به شکلی دچار ناراحتی شده و احساس می‌کنیم غمی در دل ما خانه کرده است و نمی‌توانیم این غم را با کسی در میان بگذاریم یا کسی نیست که پای حرفها و درد دلها ما بنشیند و به دنبال آشنایی می‌گردیم تا مشکل و نگرانی خود را با او در میان بگذاریم و آرامش خود را باز یابیم. آن آشنای مهربان که از همه کارهای ما و از همه حرفهای ما، حتی از حرفهای ناگفته ما با خبر است و به خوبی به گفته‌های ما توجه می‌کند و راز ما را فاش نمی‌کند، خداست و «نماز» بهترین فرصت است که با او گفتگو کنیم و «آرامش» به دست آوریم و نیازهای خود را از او بخواهیم.

چگونه نماز بخوانیم؟

نیت

۱. برای شروع نماز نیت می‌کنیم؛ یعنی برای انجام دستور خدا و با توجه کامل نماز را شروع می‌کنیم و می‌توانیم بگوییم: مثلاً نماز صبح می‌خوانم فُرْبَةً إِلَى اللَّهِ. باید از اول تا آخر نماز به نیت خود باقی باشیم. پس اگر در بین نماز به طوری غافل شویم که اگر بپرسند چه می‌کنی؟ جوابی ندهیم و واقعاً ندانیم که چه جوابی بدهیم نماز، باطل می‌شود. (73)

تکبیرة الاحرام

۲. آرام و بی حرکت رو به قبله ایستاده و می‌گوییم: اللَّهُ أَكْبَرُ. با گفتن تکبیر همه کارهای دیگر (غیر از نماز) مانند خوردن، آشامیدن، خندیدن، سخن گفتن، از قبله رو برگرداندن و راه رفتن بر ما حرام می‌شود و انجام آنها ممنوع است. به همین خاطر به این «الله اکبر» گفتن، «تکبیرة الاحرام» می‌گویند.

در وقت گفتن الله اکبر باید بدن آرام باشد و اگر از روی قصد، بدن حرکت کند نماز، باطل می‌شود. (74)
مستحب است در لحظه گفتن تکبیر، هر دو دست را تا مقابل گوشها بالا ببریم. (75)

قرائت

۳. در حال ایستاده ابتدا سوره حمد و سپس یکی از سوره‌های قرآن؛ مثل توحید را می‌خوانیم: خواندن حمد و سوره را «قرائت» می‌نامند. پسران و مردان در رکعت اول و دوم نماز صبح، و نماز مغرب و عشاء باید سوره حمد و سوره توحید را بلند بخوانند. (76)

رُكُوع

۴. بعد از تمام شدن قرائت جهت تعظیم در پیشگاه خدا، رو به قبله، تا مقابل زانوها خم شده به حدی که کف دستها به زانوها برسد. این کار را «رُكُوع» می‌گویند. در حال رکوع می‌گوییم: سُبْحَانَ اللَّهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ یا می‌گوییم: سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَ بِحَمْدِهِ (77) و اگر هر دو را بگوییم بهتر است. باید توجه داشت که در حال گفتن ذکر رُكُوع بدن آرام و بی‌حرکت باشد وگرنه نماز، باطل می‌شود. (78)

سَجْدَه

۵. پس از رکوع به طور کامل می‌ایستیم و سپس به سجده می‌رویم؛ یعنی پیشانی، کف دو دست، زانوها و نوک انگشتان بزرگ (شست) پا را بر زمین می‌گذاریم. در سجده پیشانی را بر خاک یا سنگ می‌گذاریم. در بین ما شیعیان معمولاً از «مُهر» که قطعه‌ای است از خاک پاک و پاکیزه استفاده می‌شود. البته بهتر است که از خاک قبر امام حسین علیه السلام باشد. (79) در حال سجده می‌گوییم: سُبْحَانَ اللَّهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ یا می‌گوییم: سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى وَ بِحَمْدِهِ و اگر هر دو را بگوییم بهتر است. توجه داشته باشیم که در هر رکعت دو مرتبه سجده می‌کنیم، یعنی بعد از انجام سجده اول، سر از مهر برداشته و آرام می‌نشینیم و مجدداً سر به مهر می‌گذاریم و سجده را تکرار می‌کنیم. پس از سجده دوم، رکعت اول نماز تمام می‌شود و برای رکعت دوم نماز برمی‌خیزیم. رکعت دوم همانند رکعت اول است، با این تفاوت که بعد از قرائت (خواندن حمد و سوره)، «قنوت» می‌خوانیم که عملی است مستحب؛ یعنی دستها را مقابل صورت قرار داده بطوری که کف دستها رو به آسمان باشد. آنگاه دعا می‌خوانیم؛ مثلاً می‌گوییم: «رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ» تفاوت دیگر رکعت دوم با رکعت اول در این است که پس از سجده دوم، در حال نشسته، «تَشَهُد» می‌خوانیم.

تَشَهُد:

۷. به حالت دو زانو روی زمین می‌نشینیم و در حالی که رو به قبله هستیم می‌گوییم: «أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَ أَشْهَدُ أَنَّ عَبْدَهُ وَ رَسُولَهُ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ» (80)

سلام نماز

۸. اگر در حال خواندن نماز صبح هستیم، بعد از تشهد رکعت دوم می‌گوییم: السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ
السَّلَامُ عَلَيْنَا وَ عَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ
السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ
با گفتن سلام؛ نماز به پایان می‌رسد. ولی اگر در حال خواندن نماز مغرب یا دیگر نمازهای روزانه باشیم بعد از تشهد برای رکعت سوم برمی‌خیزیم و به جای خواندن حمد و سوره، تسبیحات اربعه می‌گوییم. آنگاه پس از انجام رکوع و سجده و تشهد دوم، سلام نماز را می‌خوانیم.

تسبیحات اربعه

۹. در رکعت سوم و چهارم نماز در حال ایستاده و رو به قبله سه مرتبه می‌گوییم:

سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ

به این جملات «تسبیحات اربعه» گفته می‌شود. البته به جای تسبیحات اربعه می‌توان يك مرتبه سوره حمد را، آهسته خواند. (81)

۱۲

نماز جماعت

نیروهای نظامی کشورمان باشکوه و عظمت در يك صحنه دیدنی، با صفهای بهم فشرده، اسلحه به دوش، در کنار یکدیگر، منظم و یکسان و یکرنگ و با چهره مصمم و جدی در مقابل قرآن مجید و مقام معظم رهبری (فرمانده کل قوا) رژه می‌روند. همه با هم قدم برمی‌دارند، و دستهایشان همزمان بالا و پایین می‌رود. هرچه تعداد و نظم آنها بیشتر باشد، بر شکوه و زیبایی حرکت آنها افزوده می‌شود.

همه این حرکتهای و ایستادنها، نشان دهنده قدرت و نظم نیروهای اسلام است و دشمن را بیش از پیش به وحشت می‌اندازد.

نماز جماعت و جمعه نیز وسیله‌ای است که می‌توان قدرت اسلام و مسلمانان را با آن، در هر صبح و شام و هر روز جمعه، به نمایش گذارد.

در نماز جماعت، يك مسلمان عادل و شایسته جلو می‌ایستد و دیگر نمازگزاران پشت سر او در صفهایی منظم قرار می‌گیرند و همه با هم نماز می‌خوانند.

برپا داشتن نماز جماعت تصویری از هماهنگی مسلمانان است.

در نماز جماعت آثار برابری و برادری بهتر دیده می‌شود. افراد مختلف از قشرهای گوناگون جامعه در کنار یکدیگر می‌ایستند و با خدای خویش راز و نیاز می‌کنند و در پایان نماز با یکدیگر آشنا می‌شوند و به مشکلات همدیگر رسیدگی می‌کنند و به یاری هم می‌شتابند. اگر یکی از مؤمنان را در صف جماعت ندیدند از حال او جویا می‌شوند. اگر بیمار بود به دیدارش می‌روند و اگر گرفتار بود به یاریش می‌شتابند.

نمازگزاران در تنظیم صفهای نماز کاملاً دقت کرده و به امام جماعت اقتدا می‌کنند و با رعایت نظم، از امام پیروی می‌کنند. اعمال نماز را به رهبری او انجام می‌دهند و بدین ترتیب پیروی از رهبر را همه روزه تمرین می‌کنند.

امام خمینی قدس سره در این باره فرموده است:

« نماز را به جماعت بخوانید... مساجد را پر کنید. اینها دشمنان اسلام (از مساجد می‌ترسند، مساجد سنگر است، سنگر را باید پر کرد)».

در آغاز اسلام، مسلمانان هرگز نماز جماعت را ترك نمی‌کردند، حتی در میدان جنگ، برای برپایی نماز جماعت دو گروه می‌شدند، گروهی می‌جنگیدند و گروهی دیگر نماز را به جماعت با پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم می‌خواندند.

امام حسین علیه السلام در روز عاشورا، در کنار پیکر پاک شهیدان به نماز جماعت ایستادند و با گروهی از یاران شجاع و وفادار خود نماز ظهر را خواندند.

در احکام دین نیز به مسائلی برمی‌خوریم که اهمّیت نماز جماعت را می‌رساند، مانند این مسائل:

۱. شرکت در نماز جماعت برای همه مستحب است به ویژه برای همسایگان مسجد. (82)
۲. حاضر نشدن به نماز جماعت از روی بی‌اعتنایی جایز نیست. (83)
۳. مستحب است صبر کنیم تا نماز را با جماعت برگزار کنیم. (84)
۴. نماز جماعتی که مختصر خوانده می‌شود از نماز فرادایی که طول داده می‌شود بهتر است. (85)
۵. نماز جماعت هر چند اول وقت خوانده نشود، از نماز فرادای اول وقت بهتر است.

چگونه در نماز جماعت شرکت کنیم؟

۱. وارد صف می‌شویم و در جایی می‌ایستیم که بین ما و صف جلو یا کسی که طرف راست یا چپ ما ایستاده است بیشتر از يك گام فاصله نباشد.

۲. بعد از نیت، با گفتن تکبیرة الاحرام (الله اکبر) وارد نماز می‌شویم.
۳. آنگاه ساکت می‌ایستیم تا امام جماعت، حمد و سوره را بخواند. در نماز جماعت خواندن حمد و سوره به عهده امام جماعت است و ما در رکعت اول و دوم، حمد و سوره نمی‌خوانیم. (86)
۴. همزمان با امام جماعت به رکوع می‌رویم و قنوت و تشهد را انجام می‌دهیم و همه جملات رکوع و سجده و تسبیحات اربعه و تشهد و سلام را همراه امام جماعت می‌خوانیم و از کارهای او پیروی می‌کنیم.

نماز جمعه

یکی از نمازهایی که باید به جماعت خوانده شود نماز جمعه است. نماز جمعه زیباترین گردهمایی هفتگی مسلمانان و عالیترین عبادت سیاسی هر هفته خدایپرستان است. در این نماز، امام جمعه، نمازگزاران را به تقوا و پاکدامنی توصیه می‌کند و آنها را با مسائل سیاسی و اقتصادی جهان اسلام آشنا می‌کند.

امام خمینی قدس سره در کتاب «تحریر الوسیله» درباره اهمیت نماز جمعه چنین نگاشته‌اند: «نماز جمعه و دو خطبه آن، از مراسم بزرگ مسلمانان است مانند حج و افسوس که مسلمانان از وظایف مهم سیاسی اسلامی خود در این مراسم غفلت کرده‌اند. اسلام، دین سیاست است و این مطلب برای هرکس که آگاهی کمی از احکام حکومتی و سیاسی - اجتماعی و اقتصادی اسلام داشته باشد، آشکار است و هرکس گمان کند که دین از سیاست جداست، فرد نادانی است که نه اسلام را شناخته و نه سیاست را». (87)

احکام نماز جمعه

۱. نماز جمعه دو رکعت است (مانند نماز صبح) اما دو قنوت مستحبی دارد، یکی در رکعت اول، قبل از رکوع و دیگری در رکعت دوم، پس از رکوع.
۲. نماز جمعه به جای نماز ظهر خوانده می‌شود.
۳. خواندن دو خطبه، توسط امام جمعه، قبل از نماز، واجب است.
۴. وقتی که امام جمعه خطبه‌های نماز جمعه را می‌خواند بر شرکت کنندگان واجب است به خطبه‌ها گوش دهند. زیرا سخن گفتن در این لحظه مکروه است و نیز مطالعه کردن کتاب و روزنامه و مشغول شدن به کارهایی که مانع گوش دادن به خطبه‌ها باشد، خلاف است.
۵. اگر نمازگزاری به خطبه اول نماز یا هیچکدام از آنها نرسد، باز هم شرکت در نماز جمعه، ارزش دارد و جایگزین نماز ظهر می‌باشد. (88)

۱۳

روزه

انسان در مسیر عادی زندگی، قدر نعمتهایی را که خداوند به او ارزانی داشته، نمی‌داند. تا تشنه نشود قدر آب را و تا گرسنه نشود قدر نان را نمی‌داند و از سوی دیگر به درد گرسنگان و تشنگان نمی‌رسد. از این رو خداوند در طول سال روزه را بر مسلمانان واجب کرده است تا قدر نعمتهای خدا را بدانند و با درد گرسنگان آشنا شوند و به فکر یاری آنها بیفتند.

خداوند می‌خواهد با روزه، انسان را امتحان کند که چقدر در مقابل امر و نهی او سر تسلیم فرود می‌آورد.

روزه، آردوی تربیتی و ماه رمضان، اردوگاه پرورش روح و تقویت ایمان مسلمانان است. آنچه که در این اردو باید انجام شود، این است که همه مسلمانها، از نوجوانان تا مردان و زنان بزرگسال، از هرچه که به آن میل دارند و دل بسته‌اند برای ساعاتی چند، چشم‌پوشند. از خوردن خوراکیهایی که در دسترسشان است خودداری کنند. از نوشیدن هر نوع آشامیدنی پرهیز کنند، هر حرفی نزنند، به هر حرفی گوش ندهند. از کارهای بد که انجام داده‌اند پشیمان شوند و توبه کنند، پیوسته به یاد خدا باشند و با خدای خود راز و نیاز کنند، در

برابر گرسنگی و تشنگی استقامت کنند و صبر پیشه سازند و این معنای درست «روزه» است. روزه‌دار واقعی کسی است که از آشامیدن و خوردن و انجام هر کار خلاف پرهیز کند.

احکام روزه

۱. روزه مانند نماز به نیت احتیاج دارد و بهتر است که در شب اول ماه رمضان نیت کنیم که می‌خواهیم هر روز ماه رمضان را به دستور خدا و به خاطر خدا روزه بگیریم. (89)
۲. به مدت یکماه باید هر روز اول سپیده صبح تا اذان مغرب روزه‌دار باشیم (90) و در این فاصله:
الف - نباید چیزی بخوریم یا بیاشامیم، هرچند که مقدارش کم باشد. (91) اما اگر کسی به اشتباه و بدون توجه، چیزی بخورد یا بیاشامد، روزه‌اش باطل نمی‌شود.
البته باید دانست فرو بردن آب دهان، روزه را باطل نمی‌کند. (92)
- ب - روزه‌دار نباید در استخر یا حوض یا دریا سر را زیر آب ببرد ولی رفتن به زیر دوش اشکال ندارد. (93)
۳. درس خواندن و امتحان داشتن و ضعف نباید ما را از روزه گرفتن باز دارد. (94)
۴. خداوند مهربان به شخص مسافر اجازه داده است که در زمان مسافرت روزه نگیرد ولی باید بعد از ماه رمضان به تعداد آن روزها، روزه بگیرد.
۵. کودکان و نوجوانانی که روزه بر آنها واجب نیست، بهتر است که آشکارا در بین مردم چیزی نخورند.
۶. یکی دیگر از کارهایی که روزه را باطل می‌کند، رساندن غبار غلیظ به گلو و حلق است، پس در حال روزه نباید به فضایی که دارای دود و غبار غلیظ است وارد شویم. (95)
۷. استفاده از بوی خوش و عطر در حال روزه اشکال ندارد ولی بوییدن گیاهان معطر مکروه است. (96)
۸. هرکس از روی میل و اختیار خود، روزه نگیرد و یا کارهای ممنوع را انجام بدهد، گناه کرده و باید به عوض هر روز دو ماه روزه بگیرد. یا به 60 فقیر، هر یک 750 گرم برنج یا گندم یا آرد بدهد مگر آنکه بیمار باشد. (97)

بجز آنچه گفته شد، کارهای دیگری نیز هست که روزه را باطل می‌کند. در کتاب احکام دوره دبیرستان با آنها آشنا خواهید شد.

خُمس - زکات - صدقه

از آنجا که اسلام بوجود آوردن جامعه‌ای سالم و برداشتن فقر و بهبود بخشیدن زندگی مردم را یکی از برنامه‌های خود به شمار می‌آورد و خود را در مقابل انسانهای ناتوان و مستمند و همچنین کمک به آسیب دیدگان در حوادث مختلف و اداره کردن خانواده‌های بی‌سرپرست مسؤول می‌داند، برنامه‌ای خوب و دقیق تنظیم کرده که مسلمانان بخش کوچکی از مال و دارایی‌های خود را پرداخت کنند تا در راه کمک به افراد محروم و فقیر و مستمند به کار گرفته شود؛ مانند:

- × تغذیه کودکان بی‌سرپرست و دیگر انسانهای گرسنه که تعداد آنها در جهان امروز بسیار است.
- × فراهم کردن تسهیلات ازدواج برای جوانان کم درآمد.
- × تهیه مسکن برای مستمندان
- × هزینه تحصیل دانش‌آموزان مستضعف
- × رسیدگی به زندگی معلولان و افراد سالخورده
- × برطرف کردن مشکلات اجتماعی مسلمانها همچون:
- ساختن بیمارستان و درمانگاه

- ساختن و تعمیر مساجد
- ساختن مدرسه
- ساختن کتابخانه
- تهیه کتاب و مجله‌های آموزنده برای نوجوانان و جوانان
- تأمین آب و برق برای مناطق محروم
- × تبلیغ دین اسلام. (98)

این دستور خداوند که بر همه مسلمانها واجب می‌باشد، پرداخت خمس و زکات است. (99)
 بنابراین هر مسلمانی که «گندم، جو، خرما، کشمش، گاو، گوسفند، شتر، طلا و نقره» داشته باشد، باید مقداری از آن را به عنوان زکات بپردازد. (100)

همچنین هرکس که از راه خرید و فروش یا تولید و کارهای دیگر مثل قالیبافی، خیاطی، نقاشی، گلدوزی یا حقوق کارمندی، درآمد و مالی به دست آورد پس از گذشت يك سال باید به «حساب مالی» خود رسیدگی کند و اگر چیزی از خرج زندگی اضافه آمده باشد باید 15 آن را به عنوان «خمس» به دفتر مرجع تقلید خود یا به یکی از نمایندگان او در استانها و شهرستانها بپردازد تا برای رفع نیازهای جامعه و مردم مستمند به مصرف برسد. (101)

صَدَقَه

خداوند برای کسانی که صاحب مال و درآمد زیاد نیستند تا قانون خمس و زکات شامل آنها شود ولی علاقمند کمک به محرومان و فقیران و نیازمندان می‌باشند، «صَدَقَه» را قرار داده است.
 صَدَقَه دادن حتی برای نوجوانانی که به سن تکلیف نرسیده‌اند نیز مستحب است؛ یعنی همه می‌توانند در این کار خوب و خدایسندانه شرکت کنند.
 در روایت آمده است که:
 « صَدَقَه در دنیا مانع پیشامدهای ناگوار و مرگهای ناگهانی می‌شود و در آخرت گناهان بزرگ را می‌زداید و حسابرسی قیامت را آسان می‌کند.»

یادسپاری:

۱. صدقه باید برای خشنودی خدا پرداخت شود، نه برای خودنمایی.
۲. گدایی کردن و رد کردن گدا، هر دو مکروه است.

۱۵

امانتداری - مال پیدا شده - قرض

دین اسلام به مسلمانان سفارش کرده است که به مال مردم احترام بگذارند. هیچ‌کس حق ندارد مال دیگران را از بین ببرد یا بدون اجازه و رضایت صاحب مال، به آن دست بزند، خواه آن مال کم باشد یا زیاد.

امانتداری

خداوند به شما فرمان می‌دهد که سپرده‌ها را به صاحبان آنها برگردانید. (102)
 اگر کسی چیزی از مال خود را؛ مانند کتاب، دفترچه یا چیز دیگر، نزد کسی بگذارد تا برای او نگه دارد و پس از مدتی آن را بازگرداند، به آن مال، «امانت» و به نگهدارنده آن، «امانتدار» می‌گویند.
 از نظر اسلام:

۱. کسی که نمی‌تواند از امانت نگهداری کند، نباید آن را بپذیرد. (103)
۲. امانتدار باید طوری از امانت نگهداری کند که مردم نگویند در آن امانت خیانت و یا در نگهداری آن کوتاهی کرده است. (104)
۳. باید جای مناسبی برای نگهداری امانت مهیا کند. 3.

۴. امانتدار نمی‌تواند از امانت به نفع خود استفاده کند.

چیزهای پیدا شده
کسی که چیزی گم می‌کند دوست دارد یابنده، آن را برگرداند. حال اگر خود شما چیزی پیدا کردید، چه می‌کنید، برمی‌دارید یا نه؟

ببینیم نظر اسلام در این باره چیست؟

۱. برداشتن آن چیز مکروه است. چون ممکن است که صاحبش از همان مسیر برگردد و مال خود را پیدا نکند.
۲. اگر چیز پیدا شده را برداشتیم، باید در جایی که مردم جمع می‌شوند؛ مثلاً در مسجد اعلان کنیم تا صاحب آن پیدا شود. (105)
۳. می‌توانیم آن را به پدر و مادر یا شخص مطمئن دیگری، مثلاً معلم، مدیر یا ناظم مدرسه بدهیم تا صاحبش را پیدا کنند.

قرض الحسنه (وام)

اگر به خدا قرضی نیکو بدهید، آن را برای شما دو چندان می‌کند و بر شما می‌بخشاید. (106)

انسانها همیشه در کنار هم و به صورت اجتماعی زندگی می‌کنند و همواره نیازمند یکدیگرند. کمک کردن انسانها به همدیگر کاری است پسندیده و نیکو.

یکی از راههای کمک به یکدیگر، قرض دادن چیزی است که دیگری به آن احتیاج دارد، و این کار از نظر احکام اسلام مستحب است و در قرآن 2 و گفته‌های پیشوایان دینی بر آن تأکید شده است.

در قرض برخلاف امانت، انسان مال خود را برای مدت معینی به دیگری می‌دهد تا او در آن مدت از آن استفاده کند و پس از تمام شدن مدت، بدهی خود را به همان مقدار (نه کمتر و نه زیادت) بازگرداند.

قرض بر دو نوع است: مدت‌دار و بدون مدت.

- اگر برای پرداخت قرض، وقت معینی گذاشته شده، قرض دهنده نمی‌تواند زودتر از آن وقت، قرض خود را درخواست کند. ولی قرض گیرنده باید سر وقت، طلب او را بدهد.

- اگر برای پرداخت قرض وقت معینی گذاشته نشده، هرگاه قرض دهنده طلب خود را درخواست کند قرض گیرنده، باید طلب او را بدهد. (107)

۱۶

احکام قرآن - سلام کردن - غُسلِ جُمعه

قرآن از طرف خداوند برای تربیت انسانها فرستاده شده است تا مردم در هر زمان و هر مکانی، از كوچك و بزرگ و زن و مرد به دستورهای آن عمل کنند و به خوشبختی دنیا و آخرت برسند. احترام به قرآن و پاکیزه نگه داشتن این کتاب مقدس، از وظایف مسلمانان شمرده شده و در این خصوص احکامی صادر شده است:

۱. احترام به قرآن و مراقبت در پاک نگه داشتن آن لازم است. (108)
 ۲. دست کشیدن روی خط و کلمه‌های قرآن بدون وضو حرام است. (109)
 ۳. مستحب است برای همراه داشتن قرآن و خواندن و نوشتن آن، وضو بگیریم. (110)
- مهمترین احترام به قرآن، خواندن آن و فهمیدن کلام خدا و آشنایی با دستورهای اسلام و عمل کردن به آنها است. پس بهتر است که هر روز صبح قبل از رفتن به مدرسه مقداری از آیات قرآن را بخوانیم و به ترجمه فارسی آن نیز توجه کنیم.

سلام کردن

هنگامی که مؤمنان نزد تو می‌آیند به آنها بگو سلامٌ عَلَیْكُمْ (111). (سلام بر شما)

خداوند مهربان دوست دارد که مسلمانها با یکدیگر مهربان و دوست باشند و به یکدیگر احترام بگذارند. سیاه و سفید، کوچک و بزرگ، زن و مرد، همه و همه با چشم محبت به هم نگاه کنند. کسی به دیگری آسیب نرساند و همه مردم با صلح و صفا و آرامش زندگی کنند و هر کسی از یکدیگر نداشته باشند. با اطمینان از خانه خارج شده، به مدرسه، بازار و محل کار خود بروند و هیچ نگرانی و اضطرابی در دل نداشته باشند.

« سلام کردن»، روشنایی، صفا، آرامش و صمیمیت است و هرکس زودتر سلام کرد، جلوتر از دیگران محیط را با دوستی و صفا روشن و فضا را پر از محبت کرده است.

سلام همچون دیگر دستوره‌های اخلاقی اسلام، از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است و آدابی دارد:

۱. سلام کردن به دیگران مستحب است.
 ۲. جواب سلام، واجب است و باید بی‌درنگ پاسخ داده شود.
 ۳. بهتر است به کسی که در حال نماز است سلام نکنیم.
 ۴. مستحب است که کوچکتر به بزرگتر سلام کند.
 ۵. مستحب است سواره به پیاده سلام کند. (112)
- هنگام وارد شدن به مسجد، مدرسه و روبرو شدن با همکلاسیها، هنگام آمدن معلم به کلاس، در وقت سوار شدن به اتوبوس و تاکسی یا به هنگام وارد شدن به فروشگاه و... خوب است که به دیگران سلام کنیم.

غُسلُ جُمعه

دین اسلام با دستورها و سفارشهای گوناگون پیروان خود را به نظافت و رعایت بهداشت و پاکیزگی دعوت کرده است. تا جایی که نظافت را از ایمان شمرده است و سفارش به نظافت در روز جمعه که روز عبادت مسلمانان است نشانگر اهمیت آن در اسلام می‌باشد.

در احکام و آداب این روز مهم، شستشوی مخصوصی به نام «غُسلُ جمعه» وارد شده است که از پاداش و ثواب بسیاری برخوردار است.

پیامبر صلی الله علیه و آله وسلم در اهمیت غسل روز جمعه فرموده است:

« هیچگاه غسل جمعه را ترك نکن، هر چند ناچار باشی از پول غذا و خوراک خود صرفه‌جویی کرده و برای غسل خرج کنی؛ زیرا غسل جمعه یکی از بزرگترین و برترین کارهای مستحب است.»

چگونه باید غُسلُ کرد؟

۱. اگر جایی از بدن، نجس باشد ابتدا، همانند وضو، تمام بدن خود را، پاک کرده و اگر چیزی به بدن چسبیده برطرف می‌کنیم تا آب به همه جا برسد.
۲. غسل هم مانند وضو باید فقط برای رضای خدا باشد نه برای خنک شدن یا حمام کردن.
۳. تمام سر و صورت و گردن را می‌شوئیم.
۴. آنگاه تمام نیمه راست بدن را از جلو و پشت، از گردن تا کف پا، می‌شوئیم.
۵. سپس نیمه چپ بدن را، همانند نیمه راست شستشو می‌دهیم.

یادسپاری

۱. در غسل لازم نیست که آب، داخل گوش و بینی و دهان برسد؛ شستن قسمتهای بیرون گوش و بینی و دهان کافی است.
۲. غسل جمعه، مستحب است ولی گاهی غسل کردن واجب می‌شود که در کتاب احکام دوره دبیرستان با دیگر غسلهای واجب آشنا خواهید شد.

ای مردم! از آنچه در زمین است حلال و پاکیزه آن را بخورید. (113)

خداوند مهربان به خاطر این که ما سالم به مقصد برسیم، بدنی توانمند به ما بخشیده است که برای شادابی و سالم ماندن آن خوردنیها و آشامیدنیهای گوناگون آفریده است.

چه خوب است آداب خوردن و آشامیدن را از نظر اسلام بدانیم؛ یعنی چه بخوریم؟ چگونه بخوریم؟ و چه وقت بخوریم؟

خوردنیهای حلال

خدای حکیم به ما اجازه داده است تا از تمام میوه‌ها، سبزیها، گوشت گوسفند و گاو و شتر و آهو و ماهی فلس‌دار و کبوترها و مرغ و خروس و گنجشک و از آشامیدنی‌های گوناگون سالم استفاده کنیم. (114)

خوردنیهای حرام

۱. سگ، گربه، حیوانات درنده، عقاب، کلاغ، خرگوش، روباه و ماهی‌های بدون فلس، حرام گوشت هستند؛ یعنی گوشت آنها را نباید خورد. (115)
۲. انواع حشرات، حرام می‌باشند. (116)
۳. خوردن چیزی که برای ما ضرر دارد حرام است. (117)
۴. خوردن و آشامیدن چیز نجس حرام است. (118)

آداب غذا خوردن

این کارها در رابطه با غذا خوردن مستحب است:

۱. شستن دستها قبل از غذا و پس از آن؛
۲. «بِسْمِ اللّٰهِ» گفتن در اول غذا و «الْحَمْدُ لِلّٰهِ» گفتن در پایان غذا؛
۳. خوردن مقداری نمک قبل از غذا و در پایان غذا؛
۴. غذا خوردن با دست راست؛
۵. لقمه را کوچک برداشتن؛
۶. خوب جویدن غذا؛
۷. شستن میوه پیش از مصرف؛
۸. اگر چند نفر سر سفره نشسته‌اند، هر کسی از غذای جلوی خودش بخورد؛
۹. میزبان پیش از همه شروع به غذا خوردن کند و بعد از همه دست بکشد.

این کارها در رابطه با غذا خوردن مکروه است:

۱. غذا خوردن در حال سیری؛
۲. پرخوری (زیاد غذا خوردن)؛
۳. نگاه کردن به صورت دیگران هنگام غذا خوردن؛
۴. خوردن غذای داغ؛
۵. فوت کردن به غذایی که می‌خورد؛
۶. پاره کردن نان با کارد؛
۷. گذاشتن نان زیر ظرف غذا؛
۸. دور انداختن میوه، پیش از آنکه کاملاً آن را بخورد.

آداب آب نوشیدن

در نوشیدن آب این کارها مستحب است:

۱. در روز، ایستاده و در شب نشسته آب نوشیدن؛
۲. «بِسْمِ اللّٰهِ» گفتن پیش از آشامیدن آب و «الْحَمْدُ لِلّٰهِ» گفتن پس از آن؛
۳. آشامیدن به سه نفس؛

۴. یاد کردن حضرت امام حسین علیه السلام و خاندان و یاران او و نفرین کردن بر قاتلان آن حضرت، پس از آشامیدن آب.

در نوشیدن آب این امور مکروه است

۱. زیاد آشامیدن؛
۲. آشامیدن آب بعد از غذای چرب؛
۳. آب نوشیدن با دست چپ؛
۴. ایستاده آب نوشیدن در شب.

۱۸

قسم خوردن

[خدا شما را] به سوگندهایی که از روی اراده می‌خورید و می‌شکنید مؤاخذه (و بازخواست) می‌کند. (119)

هرگاه کسی به یکی از اسمهای خداوند؛ مانند: «خدا» و «الله» قسم بخورد که کاری را انجام دهد یا کاری را ترک کند بر او واجب است به آن قسم عمل کند و اگر از روی عمد و قصد به قسم خود عمل نکند باید جریمه (کفاره) بپردازد و کفاره آن یکی از سه چیز است:

- ده فقیر را غذا بدهد تا سیر شوند؛
 - ده فقیر را لباس بپوشاند؛
 - سه روز روزه بگیرد.
- اگر از روی فراموشی یا ناچاری به قسم عمل نکند کفاره بر او واجب نیست.

نکته مهم:

اگر کسی برای ثابت کردن ادعا و قبولاندن حرف خود به دیگری بخواهد قسم بخورد و حرف او در حقیقت راست باشد قسم خوردن او کاری مکروه است و اگر حرف و ادعایش در حقیقت دروغ باشد قسم خوردنش کاری حرام و از گناهان بزرگ است. (120)

نذر

[نیکان] به نذر خود وفا می‌کنند. (121)

« نذر » آن است که انسان بر خود واجب کند که کار خیر و مستحبی را برای خدا انجام دهد یا کاری را که نکردن آن بهتر است برای خدا ترک کند.

کسی که می‌خواهد نذر کند چنانچه با اختیار و از روی قصد مثلاً بگوید: «اگر مریض خانواده، خوب شد برای خدا بر خود واجب می‌کنم هزار ریال به صندوق صدقات بریزم» نذر او صحیح است و باید همانطور که گفته عمل کند.

باید توجه داشت که نذر کننده نمی‌تواند کار واجب یا کار حرام یا کار مُباح یا کاری که انجام آن برای او ممکن نیست را نذر کند.

چون نذر نوعی تعهد با خداست اگر بدون عذر به نذر خود عمل نکند باید جریمه و کفاره بپردازد؛ یعنی باید:

- شصت فقیر را غذا بدهد تا سیر شوند یا دو ماه روزه بگیرد. (122)

پیروز و سربلند باشید.

.....(Anotates).....

(نمونه‌هایی از «بیان احساس» دانش‌آموزان شرکت کننده در ششمین دوره مسابقات کشوری احکام) تابستان 1380.)

- ۲) قرآن کریم، سوره آل عمران (3) / آیه 19.
۳) قرآن کریم، سوره نحل (16) / آیه 43.
۴) حوزه علمیه مکانی است همانند دانشگاه که در آن علوم زیربنایی دین اسلام خوانده و تدریس می‌شود.
۵) رساله توضیح المسائل / مسأله 3 و 11 و 12 و 14.
۶) همان، مسأله 2.
۷) همان، مسأله 3 و 11.
۸) نظر مرجع تقلید را «فتوا» می‌گویند.
۹) قرآن کریم، سوره مدثر (74) / آیه 4 و 5.
۱۰) رساله توضیح المسائل، مسأله 100.
۱۱) همان، مسأله 84.
۱۲) رساله توضیح المسائل، مسأله 799.
۱۳) همان، مسأله 800.
۱۴) همان، مسأله 802.
۱۵) همان، مسأله 803.
۱۶) قرآن کریم، سوره فرقان (25) / آیه 48.
۱۷) رساله توضیح المسائل، مسأله 159 و 162 و 170.
۱۸) رساله توضیح المسائل، مسأله 162.
۱۹) همان، مسأله 160 □ 159 □ 150.
۲۰) همان، مسأله 160.
۲۱) قرآن کریم، سوره اعراف (7) / آیه 31.
۲۲) قرآن کریم، سوره اعراف (7) / آیه 26.
۲۳) رساله توضیح المسائل / مسأله 788.
۲۴) رساله توضیح المسائل، مسأله 798.
۲۵) همان، مسأله 815.
۲۶) همان، مسأله 824.
۲۷) همان، مسأله 830.
۲۸) همان، مسأله 820.
۲۹) قرآن کریم، سوره مائده (5) / آیه 6.
۳۰) رساله توضیح المسائل، مسأله 239.
۳۱) همان، مسأله 237.
۳۲) همان، مسأله 243 و 247.
۳۳) همان، مسأله 249 و 250.
۳۴) رساله توضیح المسائل، مسأله 251.
۳۵) همان، مسأله 252 و 254.
۳۶) همان، مسأله 255.
۳۷) همان، مسأله 319.
۳۸) رساله توضیح المسائل، مسأله 256.
۳۹) همان، مسأله 257.
۴۰) همان، مسأله 259.
۴۱) در درسهای آینده تَبِیْمُ را توضیح می‌دهیم.
۴۲) رساله توضیح المسائل، مسأله 260.
۴۳) رساله توضیح المسائل، شرط یازدهم از شرایط وضو.

- ۴۴) همان، مسأله 267.
- ۴۵) همان، مسأله 271.
- ۴۶) رساله توضیح المسائل، مسأله 276 و 277.
- ۴۷) همان، مسأله 300.
- ۴۸) همان، مسأله 301.
- ۴۹) قرآن کریم، سوره مائده (5) / آیه 6.
- ۵۰) رساله توضیح المسائل، مسأله 648 و 674.
- ۵۱) همان، مسأله 677.
- ۵۲) رساله توضیح المسائل، مسأله 678.
- ۵۳) همان، مسأله 669 و 671.
- ۵۴) همان، مسأله 684.
- ۵۵) رساله توضیح المسائل، مسأله 700.
- ۵۶) همان، مسأله 704.
- ۵۷) همان، مسأله 720.
- ۵۸) همان، مسأله 719.
- ۵۹) قرآن کریم، سوره توبه (9) / آیه 108.
- ۶۰) رساله توضیح المسائل / مسأله 880 و 881.
- ۶۱) همان، مسأله 866.
- ۶۲) رساله توضیح المسائل، مسأله 900 و 906.
- ۶۳) رساله توضیح المسائل، مسأله 914 و 915.
- ۶۴) قرآن کریم، سوره بقره (2) / آیه 144.
- ۶۵) رساله توضیح المسائل / مسأله 782.
- ۶۶) محمد حسین فلاح زاده، آموزش فقه، ص 138.
- ۶۷) قرآن کریم، سوره اسراء (17) / آیه 78.
- ۶۸) رساله توضیح المسائل / مسأله 744.
- ۶۹) همان، مسأله 751.
- ۷۰) محسن قرانتی، آشنایی با نماز، ص 32.
- ۷۱) رساله توضیح المسائل، مسأله 916.
- ۷۲) قرآن کریم، سوره نساء (4) / آیه 103.
- ۷۳) رساله توضیح المسائل / مسأله 945.
- ۷۴) رساله توضیح المسائل، مسأله 951.
- ۷۵) همان، مسأله 955.
- ۷۶) همان، مسأله 993 و 994.
- ۷۷) رساله توضیح المسائل، مسأله 1022 و 1028.
- ۷۸) همان، مسأله 1030 و 1033.
- ۷۹) همان، مسأله 1045 و 1076 و 1083.
- ۸۰) رساله توضیح المسائل، مسأله 1100.
- ۸۱) رساله توضیح المسائل، مسأله 1005.
- ۸۲) توضیح المسائل، مسأله 1399.
- ۸۳) همان، مسأله 1401.
- ۸۴) همان، مسأله 1402.
- ۸۵) به نمازی که به تنهایی خوانده می‌شود «نماز فرادا» می‌گویند.
- ۸۶) رساله توضیح المسائل، مسأله 1461.
- ۸۷) تحریر الوسیله، ترجمه جامعه مدرسین، جلد 1، صفحه 425، مسأله 9.
- ۸۸) آموزش نماز برای نوجوانان، صفحه 96.
- ۸۹) رساله توضیح المسائل، مسأله 1551.

- ٩٠) رساله توضيح المسائل، احكام روزه.
٩١) همان، مسأله 1573.
٩٢) همان، مسأله 1579.
٩٣) رساله توضيح المسائل، مسأله 1608.
٩٤) همان، مسأله 1583.
٩٥) همان، مسأله 1603.
٩٦) همان، مسأله 1657.
٩٧) همان، مسأله 1660.
٩٨) رساله توضيح المسائل، مسأله 1925.
٩٩) همان، مسأله 1751 و 1853.
١٠٠) همان، مسأله 1751 و 1853.
١٠١) رساله توضيح المسائل، مسأله 1752.
١٠٢) قرآن كريم، سوره نساء (4) / آيه 158.
١٠٣) رساله توضيح المسائل، مسأله 2330.
١٠٤) ٣ و - همان، مسأله 2334.
١٠٥) ٤ همان، مسأله 2567.
١٠٦) ٢ و . قرآن كريم، سوره تغابن (64) / آيه 17.
١٠٧) رساله توضيح المسائل، مسأله 2275 و 2276.
١٠٨) رساله توضيح المسائل، مسأله 135.
١٠٩) همان، مسأله 317.
١١٠) همان، مسأله 322.
١١١) قرآن كريم، سوره انعام (6) / آيه 54.
١١٢) العروة الوثقى، جلد 1، صفحه 715، مسأله 33.
١١٣) قرآن كريم، سوره بقره (2)، آيه 168.
١١٤) تحرير الوسيلى، ترجمه جامعه مدرسین، جلد 3، صفحه 275، مسأله 6 □ 5 □ 4.
١١٥) همان، مسأله 5.
١١٦) همان، كتاب خوردنيها، صفحه 275، مسأله 5.
١١٧) رساله توضيح المسائل، مسأله 2630.
١١٨) همان، مسأله 141.
١١٩) قرآن كريم، سوره مائده (5) / آيه 89.
١٢٠) رساله توضيح المسائل، مسأله 2670 و 2674 و 2675.
١٢١) قرآن كريم، سوره انسان (76) / آيه 7.
١٢٢) رساله توضيح المسائل، مسأله 2640 و 2641 و 2642 و 2647 و 2648 و 2649 و 2669.